

naše 5. příroda KONFERENCE

Jak se do lesa volá

Text: Jan Moravec

Pátá konference Naší přírody byla věnována lesům. Snahou organizátorů bylo ukázat na jednom místě různé pohledy na problém péče o lesy. Nesoustředit se pouze na krizi lesů hospodářských, divočinu či ochranu biodiverzity, ale snažit se vytvořit mozaiku ze všech těchto témat. Druhou snahou bylo pouze nekritizovat, co vše je špatně, ale ukázat i pozitivní příklady, co se kde daří. Zda se to povedlo, musí posoudit účastníci. Já bych rád na následujících řádcích vypíchl alespoň pár zajímavých myšlenek z prezentovaného. Kompletní prezentace můžete shlédnout na www.konference-priroda.cz.

První dvě přednášky se zabývaly lesy obecně. Michal Synek z Ústavu pro hospodářskou úpravu lesů představil současný stav lesů v České republice za pomoci řady čísel, map a grafů. Data pocházejí jednak z lesních hospodářských plánů a lesních hospodářských osnov, jednak z Národní inventarizace lesů (NIL) a jednak z dálkových průzkumů země. Zajímavé jsou rozdíly mezi údaji z lesních hospodářských plánů a z Národní inventarizace lesů, která bere v úvahu i plochy mající charakter lesa, třebaže tak nejsou vedeny v katastru nemovitostí.

A co lze z těchto čísel vyčíst? Například, že u nás v současné době pokrývají lesy 34, respektive 37 % (v těchto číslech jsou zahrnuty i momentální holiny), že poměr jehličnatých a listnatých dřevin se od roku 2000 změnil o zhruba 5 % (dle lesních plánů), respektive 3 % (dle NIL) ve prospěch listnatých dřevin. NIL třeba i prozradí, že v průměru máme na hektar lesa 19,3 m² prameništ, 14,2 m lesních odvozních cest či 22 odpadků. Marián Horváth z Univerzity Palackého poté v kostce shrnul vývoj lesního hospodaření od pravěku až po současnost.

Část konference věnovanou hospodářským lesům zahájil Milan Hron z organizace Pro Silva Bohemica, sdružující „lesníky a přátele lesa, kteří praktikují a prosazují co možná největší využití přírodních procesů v lesním hospodaření za účelem lepšího a trvalejšího hospodářského výsledku a souběžného zachování nepřetržitosti plnění všech funkcí lesů“. Mluvil o trvalé udržitelnosti lesního hospodářství, zdůraznil tři pilíře, na nichž lesnictví stojí (ekonomický, ekologický a sociální), a které všechny mají dnes problémy. Současné chřadnutí lesů podle něj není nic překvapivého, je způsobeno špatnou kvalitou lesní půdy, na kterou se často zapomíná. Připomněl, že v současné době není jasně definovaná společenská poptávka – tedy co vlastně společnost od lesů a od lesníků očekává. Chce se na lesnicích, aby produkovali primárně dřevo, nebo třeba i vodu, prostor pro rekreaci...? A pokud jde o produkci jiných komodit než dřeva, jak budou nastaveny mechanismy, aby to lesníky a majitele lesů uživilo? Závěr z prezentace, obsahující spíše otázky, než odpovědi, si lze odnést zhruba tento: v dnešní době plné nejistot (problémy dnes nemá pouze smrk, ale téměř všechny druhy hospodářských dřevin) je nutná maximální diverzita přístupu k lesům.

Aleš Eber prezentoval svoje zkušenosti s hospodařením v borových porostech tak, aby byly odolné extrémnímu suchu. Třebaže borovice je v obecném povědomí vnímána jako suchomilná dřevina, je v důsledku abnormálního sucha v usychání hned na druhém místě za smrkem. Metody, které pan Eber coby odborný lesní hospodář uplatňuje, do značné míry popírají zažitou představu mnoha

lesníků, že jedinou možností hospodaření v borových porostech je hospodaření pasečné.

Zahájení konference

Od praktických zkušeností k vědě. Petr Doležal z Biologického centra Akademie Věd rozebral dopodrobna otázku „kůrovců“ se zaměřením na tři nejdůležitější druhy – lýkožrouta smrkového, lýkožrouta severského a lýkožrouta lesklého. Zabýval se především jejich životním cyklem. Důležitou otázkou pro boj proti kůrovcům je tzv. diapauza, tedy přezimování kůrovců, obdoba hybernace savců. Spouštěčem diapauzy je délka dne, nikoli teplota (příprava začíná obvykle již v půli srpna) a obnáší nejen změnu chování, ale i redukci některých orgánů, například létací svaloviny (přes zimu lýkožrout nepotřebuje létat). Lýkožrout smrkový preferuje přezimování pod kůrou stojících stromů, ale velké množství jich může přezimovat i v opadu kůry při patě stromů. Zvládají mrazy až kolem 30 stupňů pod nulou. Lýkožrout severský je – navzdory jménu – k mrazu méně tolerantní, zvládá ho jen do cca 20 stupňů pod nulou; vzhledem k tomu, že přezimuje v hrabance, je při větších mrazech jeho přežití zimy hodně závislé na přítomnosti sněhové pokrývky. Extrémistou je pak lýkožrout lesklý,

- ▲ *Jak vypadá vývoj a stav lesů v České republice v číslech přednášel Ing. Michal Synek, Ph.D.*
- ▼ *Do historie lesního hospodářství zavedl účastníky konference Ing. Marián Horváth*

- ▼ *Ing. Aleš Erber se podělil o zkušenosti s adaptací „Týništské“ borovice na sucho*

který bez problémů přežije i dlouhodobější zmrazení. Při současných mírných zimách je schopno přezimovat až 80 % brouků. Jiným důležitým fenoménem je tzv. sesterské přerobení, tedy situace, kdy jedna samice naklade několik oplodněných snůšek, aniž by mezitím došlo k páření. Výzkumy ukázaly, že velikost následných snůšek neklesá a se zvyšující se teplotou se pravděpodobnost sesterského přerobení zvyšuje. Jak přednášející lapidárně poznamenal: kůrovci jsou tady od druhohor, nějaká změna podmínek je nemůže zaskočít.

Dalším vědeckým příspěvkem byla přednáška Radka Bačeho z České zemědělské univerzity o metodice ponechávání mrtvého dřeva v hospodářských lesích. Cílem by mělo být spíše vytvoření sítě lesních porostů, ve kterých by bylo alespoň 20–50 m³ mrtvého dřeva na hektar, což jsou hodnoty dostačující pro většinu saproxylických druhů, než se snažit docílit rovnoměrného zastoupení nižších hodnot. Současné množství mrtvého dřeva v hospodářských lesích je mnohem menší, než výše uvedená prahová hodnota.

A zpátky k praxi. Jiri Beneš z Hnutí Duha představil tři různé přístupy k obnově holin po kůrovcové kalamitě na severní Moravě („monokulturní“ umělá obnova, „mozaikovitá“ umělá obnova a přirozená obnova s podsadbou). Výhodou přirozené obnovy je nejen větší rozrůznění lesního porostu, ale i výrazně menší poškození okusem zvěří; přednášející to přičítá enormní hustotě a velké potravní nabídce na ploše. V diskusi bylo následně poznamenáno, že je škoda, že nebylo zjišťováno, proč jeden a tentýž vlastník na dvou různých lokalitách zvolil dva naprosto rozdílné přístupy k obnově lesního porostu.

Václav Somol z Českého svazu ochránců přírody Silvatica prezentoval možnosti ochrany vzácných druhů rostlin v hospodářských lesích, konkrétně na příkladech z oblasti Džbánu. Zdůraznil nezbytnost úzké spolupráce s lesníky a majiteli pozemků.

Třetí část konference byla věnovaná pralesům, respektive divočině. Zahájil ji náš přední odborník na přírodní lesy Tomáš Vrška z Mendelovy univerzity. Jeho přednáška s názvem „Dynamika přírodních lesů nám může napovědět, jak zvládnout adaptaci lesů na klimatickou změnu“ však byla směřována primárně k péči o lesy hospodářské. Snažil se v přírodních lesích najít návody, které by šly uplatnit právě i při hospodářské činnosti. Byť hned v úvodu zdůraznil, že nelze postupy realizované „přírodou“ přejímat do hospodářských lesů zcela, protože cíle lesního hospodářství jsou jiné, totiž vypěstovat kvalitní dřevo. Přesto nám přírodní lesy dávají mnohé tipy, jak vypěstovat les mnohem stabilnější a k tomu leckdy ještě ušetřit na nákladech. Je zkrátka na čase přehodnotit principy, které roku 1713 formuloval saský lesní rada Hans Carl von Carlowitz a které jsou stále považovány za základ evropského lesnictví. Byť on sám psal o principech trvalosti a udržitelnosti, v podstatě položil základy pasečného hospodaření, tedy hospodaření v lesích věkových tříd, což se ve světle současné krize jeví jako neudržitelné. Co nám tedy mohou pralesy napovědět? Za prvé: v přírodních lesích se neustále mění prostorové uspořádání porostu, tyto změny v každém jednom místě však nejsou cyklické, jak se obvykle předpokládá. Cyklický charakter mají změny jen ze zhruba 40 %, jinak na sebe jednotlivá stadia

nenavazují tak, jak by podle „příruček“ měla. Každopádně vždy má les tendenci jít k bohaté struktuře. Toto platí v celém výškovém gradientu, od nížinných lesů až po lesy horské. Za druhé: bukové porosty se samovolně prořezávají, ovšem ne kontinuálně, že by stromy v přehoustlém porostu průběžně usychaly, ale ve vlnách. Vždy rostou všechny stromy plus mínus podobně a v určitém okamžiku jich třeba třetina či polovina uschne. První takové velké usychání je kolem 5 cm tloušťky, další kolem 12 cm tloušťky kmene, později následují ještě další. Za třetí: z výzkumů v Žofínském pralese vyplynulo, že příměs buku mezi smrkem, je-li v porostu volně rozptýlen, výrazně zmírňuje průběh kůrovcové gradace. Problémem tzv. přestavby lesa, tedy změna jeho dřevinné skladby a prostorového uspořádání, je však dlouhodobý proces, který trvá zhruba 60 let. V diskusi pak byla otevřena otázka vhodnosti či nevhodnosti oplocování pralesních rezervací. Jak pravil přednášející: obě možnosti mají pro a proti, dobré řešení neexistuje. Oplocení je samozřejmě ovlivněním přirozeného vývoje takového porostu, ale tlak zvěře je enormní a byl by i v případě mnohem nižších stavů zvěře, než jsou dnes, neboť zvěř se bude vždy zákonitě do takovýchto ploch stahovat.

Ředitel národního parku Šumava Pavel Hubený prezentoval výsledky z výzkumů šumavských horských smrčín, zejména s ohledem na jejich disturbance. Stručně řečeno: gradace kůrovce ustupuje i bez zásahů člověka, nastartuje nečekanou explozi biodiverzity (dochází i k návratu druhů považovaných za vyhynulé), i při velkoplošné disturbanci existuje kontinuita věkové struktury i druhové

▲ *O problematice ponechávání mrtvého dřeva v hospodářských lesích přednášel Ing. Radek Bače, Ph.D.*

▼ *Jiří Beneš z Hnutí Duha představil tři různé přístupy k obnově holin po kůrovcové kalamitě na severní Moravě*

▼ *O květeně Džbánu pohovořil Ing. Vácav Somol, CSc.*

skladby lesa (smrk vládne vrcholovým partiím Šumavy 9000 let), nastartovaly procesy regenerace půdy (významný je vliv vývrátových struktur; les se díky nim za zhruba 1000 let sám celý „přeorá“, což vede k bohatství půdních organismů) a pozitivně ovlivnily chemické vlastnosti povrchových vod.

Mirek Janík z Českého svazu ochránců přírody KOSENKA vyprávěl (či z větší části prezentoval prostřednictvím úryvků z nedávno natočeného dokumentu České televize) projekt Volnost hoře. Jde v něm o výkupy přírodě blízkého lesa Ščúrnic v Bílých Karpatech, který je ponecháván v bezzásahovém režimu. Mirek Janík klade velký důraz na etickou rovinu bezzásahovosti, proto mluví o „svobodě ponechané lesu“. Projekt je součástí kampaně Českého svazu ochránců přírody Místo pro přírodu, výkupy jsou tedy financovány z darů veřejnosti. Reportáž mimo jiné představila důvody, proč různí dárci projekt podporují – od vyložení odborných přesnaplnění osobních snů touto cestou či lásku ke kraji, kde žijí, až po argumenty duchovní.

Sociolog Jan Skalík z Hnutí Duha se zabýval možnou budoucností divočiny u nás. Prezentace se skládala ze dvou částí. V první představil výsledky sociologického výzkumu na téma divočina, z nějž vyplynulo, že lidé divokou přírodu většinou chtějí, připadá jim zajímavá, potřebná, zároveň však neznámá, a že plochu divočiny u nás považují za malou. A to i přesto, že jejich představa o rozsahu divočiny u nás je vesměs nadhodnocená; respondenti výzkumu si mysleli, že divočiny je u nás zhruba 10 %, zatímco bezzásahové plochy národních parků či přírodních rezervací zahrnují jen 0,3 % republiky (autor však nebere

v úvahu tzv. novou divočinu, kterou samozřejmě většina lidí pod pojmem „divočina“ automaticky přiřazuje, ve skutečnosti tedy nebude rozdíl mezi představami a realitou tak velký). Druhá část pak prezentovala výsledky projektu, jehož cílem bylo odborné vytipování dalších ploch vhodných k ponechání divočině (mimo současná zvláště chráněná území) a představila pět nejperspektivnějších.

Michal Servus, ředitel olomouckého regionálního pracoviště Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, se zabýval palčivou problematikou kůrovců v CHKO Jeseníky. Vysvětlil aktuální situaci v CHKO a podrobně popsal problémy, se kterými se správa CHKO v souvislosti s kůrovcovou gradací a požadavky na bezzásahovost některých nejcennějších oblastí potýká (zcela protichůdné požadavky nejen zúčastněných osob, ale často i legislativy, která s podobnou situací vůbec nepočítala, neexistence funkčních ochranných pásem kolem ploch, kde by nemělo být proti kůrovcovi zasahováno...). Z přírodně cenných ploch na území CHKO jsou nejvíce zasaženy kůrovcem NPR Rejvíz a PR Suchý vrch. Právě problém první z nich, mediálně velmi propíraný, byl na závěr přednášky podrobně rozebrán.

Miroslav Dort, taktéž z AOPK ČR, prozradil, podle jakých kritérií se státní ochrana přírody rozhoduje, zda v chráněném území lesního charakteru uplatňovat bezzásahový režim, nebo aktivní management. Hlavním kritériem je samozřejmě předmět ochrany daného území, dále je brán v úvahu dosavadní vývoj společenstev, jejich schopnost autoregulačně se obnovovat, výskyt zvláště chráněných či naopak invazních či expanzivních druhů, velikost území a podobně. Tato

- ▲ *Ing. Tomáš Vrška, Dr., a jeho přednáška „Dynamika přírodních lesů nám může napovědět, jak zvládnout adaptaci lesů na klimatickou změnu“*
- ▼ *Co nás naučily přírodní procesy v lesích Šumavy přiblížil Mgr. Pavel Hubený*

- ▼ *Prostor byl i na diskusi*

Konference je ideální příležitostí pro formální i neformální setkání

přednáška není z důvodu nesouhlasu přednášejícího na výše uvedeném odkazu k dispozici.

Právě aktivnímu ochranářskému managementu v lesích byla věnována poslední část konference. Otevřené lesy jako mizející ohniska biodiverzity představil Jan Miklín z Přírodovědné fakulty Ostravské univerzity. Co jsou to otevřené lesy? Lesy, kde rostou stromy dostatečně daleko od sebe, aby mezi ně dopadalo světlo. Vznikají mimo jiné některými tradičními způsoby lesního hospodaření, jako jsou pařeziny či střední les, nebo lesní pastvou zvířat. Právě na otevřené lesy je vázána řada druhů hmyzu, ptáků či rostlin. Avšak z důvodu změn lesního hospodaření a využití dřeva, v případě rezervací pak častého konzervátorského paradigma ochrany přírody (les = bezzásahovost), otevřené lesy z celé Evropy mizí. U nás jen za posledních sto let (což rozhodně nelze považovat za výchozí stav) došlo k úbytku zhruba o dvě třetiny. Například v oblasti lužních

lesů na soutoku Moravy a Dyje došlo od roku 1938, ze kdy jsou dostupné nejstarší letecké snímky, k poklesu ze 40 % na nějakých 6 % (z čehož velkou část tvoří parky Lednicko-Valtického areálu), na Pálavě pak ve stejném období z 69 % na 14 %. Na některých lokalitách sice opticky zůstává plocha otevřeného lesa podobná, ale nejde o tytéž pozemky, současné „otevřené lesy“ jsou vlastně zarůstající louky, zatímco původní otevřené lesy stejně jako jinde zhoustly. Výzkum těchto lesů na jižní Moravě ukázal důležitou skutečnost; na plochách, které byly před sto lety otevřenými lesy a dnes nejsou, lze i přes značný úbytek biodiverzity stále najít řadu populací vzácných druhů, které v déle zapojených lesích nejsou. Je otázka, jak dlouho tam ještě budou přežívat, každopádně se tímto otvírá možnost na jejich záchranu při vhodném managementu. Některé takové úspěšné zásahy byly na závěr přednášky prezentovány, rozlohou jsou však zatím velmi malé. Otevřené lesy jsou dnes na aktivním management závislé, neboť přirozené procesy, které je udržovaly v dávné minulosti, jako jsou požáry či pastva velkých býložravců, jsou dnes člověkem znemožněny.

Martin Škorpík z národního parku Podyjí především představil plejádu zajímavých biotopů „otevřených lesů“ a na ně vázaných druhů, které je či v minulosti bylo možno na území národního parku vidět. Upozornil na riziko šíření invazivních druhů při „otevírání“ lesů.

Videozáznamy a prezentace přednesených referátů jsou dostupné přes elektronická abstrakta na www.konference-priroda.cz, kde je stále k vidění i historie předchozích ročníků.

Jiří Rom z Magistrátu hlavního města Prahy se zamýšlel nad cíle- ným ponecháváním mrtvého dřeva a „biotopových“ ořezů stromů v lesích (ale i parcích či starých sadech) v městském prostředí, zejména v kontextu reakcí veřejnosti. Konstatoval, že běžnou veřejností jsou takováto opatření přijímána vesměs s porozuměním, s kým však jsou často problémy, je veřejnost „odborná“ (lesníci, zahradní architekti, arboristé, v případě památkových zón památkáři, v případě vodních ploch a toků vodo hospodáři a rybáři, ve starých sadech pomologové, někdy překvapivě i biologové a ochranáři... – samozřejmě ne všichni!). Každopádně, přednáška je nádhernou galerií, co vše lze, když se chce, dokázat v ochraně biodiverzity i uvnitř velkoměsta.

Antonín Krása z Agentury ochrany přírody a krajiny ČR prezentoval (v zastoupení ochořelého Václava Johna) záchranný program hnědáka osikového. Tento kriticky ohrožený motýl navzdory svému jménu není vázán na osiky, ale na mladé jasany. V době zahájení programu přežíval v České republice na jediné lokalitě – v Dománovickém lese na Kolínsku. Jeho záchrana znamenala zásadní změnu hospodaření v tomto soukromém lesním celku. Což se přes

počáteční neshody s vlastníkem lesa nakonec podařilo domluvit a realizovat. V současné době probíhá reintrodukce na druhou lokalitu – Libický luh.

Konferenci uzavřel Karel Kříž z Českého svazu ochránců přírody Vlašim povídáním o projektu „Motýli vltavských strání“. Jde opět o aktivitu, kde záchrana vzácných druhů hmyzu je vázána na razantní zásahy v lesním porostu. A to včetně opatření do značné míry kontroverzních, jako je kroužkování stromů. Podařilo se domluvit spolupráci s řadou vlastníků a nakonec získat i potřebná povolení, což pro odpor České inspekce životního prostředí, považujících tyto zásahy za nepřípustné, protizákonné poškozování dřevin, nebylo vůbec jednoduché. Klíčové dokumenty jako případný precedent pro ostatní byly v rámci příspěvku zveřejněny. Podrobně popsány byly i jednotlivá realizovaná opatření.

Konference se uskutečnila 26. listopadu na již tradičním místě – v olomouckém hotelu Clarion. Tradiční byl i konferenciér, provázející několik stovek účastníků celým programem – Michal Bartoš z Ekocentra Sluňákov – i generální partner konference – společnost NET4GAS – bez jejíž finanční pomoci by se tato akce nikdy nemohla uskutečnit. ■

GENERÁLNÍ PARTNER

PARTNER

ZÁŠTITA

SPOLUPRÁCE

